

ŽODŽIAI KAIP REIKŠMIŲ PERDIRBINIAI

Kodėl C. S. Lewisas savo knygose neišskyrė konfesijų, o vartojo žodžius „tiesiog krikščionybė“?.. Kodėl Jono Pauliaus II širdis buvo atvira visiems – ir ortodoksams, ir musulmonams, ir stačiatikiams, ir protestantams, ir katalikybei, kartais pasižyminčiai keistais, iš gilios praeities atėjusiais tikėjimo elementais?.. Ir ką šiandieną reiškia pasaulio žodžiai, kai žmogaus siela alksta laisvės, neužnuodytos fariziejiškumu, kai susiduria tikėjimas ir sekuliarizmas, liberalizmas ir Dešimt įsakymų?.. Kai tarpusavyje kovoja jau nebe aišrios priešpriešos, o Filologinio Pragaro padalinio apdoroti ir žmogaus sielai kaip spąstai paruošti žodžiai?..

Filologinis Pragaro padalinys – tai C. S. Lewiso „Kipšo laišku“ (Vilnius, „Katalikų pasaulio leidiniai“, 2011) „autorias“, kipšo Paraliaus minima ori ir griežta istaiga, kuria jis dažnai pasiremia, mokydamas savo jaunąjį kolegą Nelabuką. Tai šmaikšti ir išmintinga knyga, kurią turėtų perskaityti kiekvienas krikščionis – tokioms savo būdo savybėms, kaip blaivus protas, sveika nuovoka ir humoro jausmas patikrinti. Bet kadangi tai jau skamba kaip primygtinis raginimas, o tai nedemokratiška, nes kiekvienas žmogus turi neįtakojamą pasirinkimo laisvę, tai tik norėčiau pridurti, kad ši puiki knyga niekada nepateks į bestselerių dešimtukus ir nebus aptarinėjama nei moterų žurnaluose, nei knygų klubo valandėlėse. Ir šiuo atžvilgiu žodis „niekada“ yra paguodžiantis, nes išreiškia tvirtą estetinę ir moralinę poziciją – niekada nebūti lygiam su banalybe, egzaltuota tuštybe ir snobizmu, netenkinti paviršutiniško žmogaus smalsumo ir vulgariosios demokratijos principo „aš nesu blogesnis už tave“. Tai kur kas svarbiau, nei būti „žvaigžde“ – žurnalų ir laikraščių žmogumi, kurio spindesys laikinesnis už drugelio gyvenimo mirksnį. Kaip rašo C. S. Lewisas, demokratija nėra panacėja žmogaus kvailumui ar tuštybei išgydyti – kipšo akimis žiūrint, demokratija yra puiki priemonė žlugdyti ir demokratinėms visuomenėms, ir asmenybėms (principas „Aš nesu blogesnis už tave“), žinoma, tada, kai nesusiteiks žodžiui „demokratija“ aiškiai apibrėžtos reikšmės.

Ar daugelis šiandieną žino aiškia šio žodžio reikšmę?.. Kai aiškioji reikšmė išblėsta, atsiranda įvairiausių demokratijos interpretacijų ir aiškinimų, ir po gero Filologinio Pragaro padalinio įdirbio mes šiandien bene mechaniškai vartojame daugybę sąvokų, nelabai besuvokdami, ką jos iš tiesų reiškia.

Be abejonės, tai bene labiausiai tinka politinei sričiai, kur kalbos ir sąvokos virsta bekūniais frankenšteinais, bet ne išimtis ir visuomeninis gyvenimas, ir socialinė sfera, ir kultūra bei menas. Galbūt teisingas buvo šviesaus atminimo poetas Valdas Kukulius, teigęs, kad atėjo didžiadvasių žodžių eros pabaiga. Žodis juk irgi keičiasi, kaip klimatas, kaip planeta, jis taip pat ėdamas erozijos, ligų ir priklausomybių, serga ir miršta kaip žmogus. Kad jis atgautų savo dvasinę – tai gi kūrybinę, gydančią galią – turi atgimti, galbūt netgi išnykti, nes toks, koks jis yra dabar, iškreiptas, devalvuotas, nešantis mirtiną liūdėsį ir pasaulio tuštybę, jis negali į gera pakeisti nei pasaulio, nei žmogaus.

Laurynas Raudonėlis

Jonas Strielkūnas

Aldonos Ruseckaitės nuotr.

Kai pasaulis dar nebaigtas buvo,
Kai ugnikalniai šėlo jaunai,
Kai per žemumas vandenys sruvo,
Ne čionai gyvenau, ne čionai.

Kai didžiuliai lėti brontozaurai,
Tie visai nepikti milžinai,
Savo lemčiai nusilenkė žiauriai,
Ne čionai gyvenau, ne čionai.

Kai į tuščią kaip tyrai padangę
Pirmą paukštį pakėlė sparnai,
Kai ledynų imperijos žengė,
Ne čionai gyvenau, ne čionai.

Tai kodėl, į šią žemę atėjęs,
Aš giriuosi esąs jos kūrėjas?

Kitame numeryje:

- S. Abromavičius. Tremties vaikai (II)
- Rudens poezija
- A. Motuzas. Švč. Mergelės Marijos Rožinis

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. L. Raudonėlis. Žodžiai kaip reikšmių perdirbiniai
- 2-as psl. Stanislovas Abromavičius. Tremties vaikai
- 3-as psl. J. Keleras. Teta Elzė, šaltojo karo lyderė
- 4-as psl. Julius Keleras. Haris: paprastas, nepaprastas
- 6-as psl. L. Veličkaitė. Vardan Lietuvos – kovoti ir nepabūgti
- 7-as psl. A. Katilius. Leveno studentų draugijos

MOTIEJUS SMETONA, PREZIDENTO BROLIS

STANISLOVAS ABROMAVIČIUS

Lietuvos Prezidentas Antanas Smetona (1874–1944), 1940 metų birželio mėnesį pasitraukęs į Vokietiją, o iš ten į JAV, vargu ar pagalvojo, kad jo siekiai tvirtinti mūsų valstybę, priešintis sovietinei okupacijai taip skausmingai atsilieps čia likusiai visai jo giminei...

... Sako, Smetonų protėviai buvę kunigaikščių Radvilų baudžiauninkai. Žinoma, kad Tamošius Smetona, Lietuvos prezidento Antano Smetonos prosenelis, iš Lėno persikėlė į Radvilų Dvarelį kaimą Taujėnų valsčiuje. Smetonos valdė valaką Užulėnyje, Jonas po tėvelio Kazimiero mirties 1885 metais gavo dalį pirkios ir 5 ha žemės, buvo vienas iš nedaugelio raštingų žmonių, net Šilų bažnyčios altorių fundatorius. Su žmona Julijona Kartanaite iš Kartanų (Raguvos vlsč., Panevėžio apskr.) susilaukė septyneto vaikų, tarp kurių būsimasis Prezidentas Antanas buvo šeštasis šeimoje (po Igno, Motiejaus, Marijos, Juozo, Mortos), vyresnis tik už netekėjusią seserį Juliją. Sovietinės okupacijos metais vienaip ar kitaip nukentėjo visi Prezidento broliai, seserys, jų vaikai, anūkai.

Motiejus, vienas iš Prezidento brolių, dirbo akmenskaldžiu. Sako, jaunėlį Antanuką ant pečių nešiodavęs per pelkes į Taujėnų mokyklą. Iš pradžių dirbo fabrike Liepojoje. Vedė Barborą Genčiauskaitę nuo Telšių (Navarėnų valsčiaus Morkėnų kaimo). Gyveno gana vargingai, tapo akmenskaldžiu, kėlėsi iš vienos vietos į kitą, kur tik gaudavo darbo. Taip ilgiau ar trumpiau šeimai teko gyventi Palangoje, Kretingoje, Žiežmariuose, Vilniuje, Debeikiuose, Kaune. Žmonės apie brolius net eilėraštuką deklamavo:

*Vienas brolis Lietuvą valdo,
kitas brolis akmenis skaldo...*

Motiejus su Barbora užaugino du sūnus ir dvi dukras. Pirmagimis Adomas, gimęs 1901 metais, Karo mokykloje tapo leitenantu, vėliau Paryžiuje studijavo dekoratyvinę daile. Grįžęs į Lietuvą, buvo Dailininkų sąjungos pirmininkas, dėstė Dailės mokykloje, liko nevedęs. Dukra Elena, baigusi mokytojų seminariją Marijampolėje, mokytojavo, išteko už būsimo generolo Stasio Raštikio. Augino tris dukreles. 1908 metais Liepojoje gimęs Antanas mokėsi Palangos ir Kauno Jėzuitų gimnazijose, studijavo Čekijoje. Emilija mirė nesulaukusi vienuolikos. Antanas vedė bajoraitę Jadvygą Nėniskytę iš Turdvario, Panemunėlio valsčiaus, Rokiškio apskrities, Kauno Jaunojo žiūrovo teatro aktorę. Juos 1931 metais Kaune, Vytauto Didžiojo bažnyčioje, sutuokė kanauninkas Juozas Tumas-Vaiž-

Raštikių šeima 1937 metais: (iš kairės) Stasys ir Elena Raštikiai, dukrelės Meilutė bei Laimutė, Ada Raštikytė ir Bronius Raštikis, mergaičių senelis, Kaune. 1937 metai.

Nuotraukos iš Meilutės Raštikytės-Alksnienės albumo

gantas. Vėliau šeima gyveno Zaliakalnyje, augino sūnų Tomą ir dukrelę Sigutę. Į politiką nesikišo, tačiau okupantams atrodė, kad didžiausia jų kaltė ta, jog kilę iš garsios ir tvarkingos, patriotiškos Smetonų giminės.

Šis pasakojimas apie Lietuvos prezidento Antano Smetonos (1874–1944) brolio Motiejaus dukros Elenos ir jo anūkių tremtį į Sibirą. 1940 metais sovietams okupavus Lietuvą, šią šeimą ištiko tragiškas likimas.

Mokytojos Elenos (1903–1990) vyras, Lietuvos kariuomenės brigados generolas Stasys Raštikis (1896–1985), norėdamas išvengti suėmimo, gal taip apsaugoti savuosius, 1941-ųjų kovą atsidūrė Vakaruose. Ir Elena Raštikienė su vienerių, ketverių ir vienuolikos metų dukrelėmis Aldona, Laimute ir Meilute bandė trauktis įkandin vyro. Nepavykus grįžo ir apsigyveno su dukromis Aleksote pas tėvus – Motiejų ir Barborą Smetonas. Vieną naktį į namus atsibeldę saugumiečiai moterį suėmė ir išvežė į NKVD rūmus, vėliau uždarė į Kauno sunkiųjų darbų kalėjimą. Okupantai ir jų talkininkai norėjo sužinoti, ar palaiko Elena ryšį su vyru, agitavo moterį įkalbėti jį sugrįžti į okupuotą Lietuvą. Sa-

ko, suimamai Elenai jos brolis dailininkas Adomas Smetona prižadėjo pasirūpinti mergaitėmis, nes šiokių tokių pajamų gaudavo piešdamas „Šluotos“ humoro žurnalui.

Ankstų 1941 metų birželio 14-osios rytą, Elenai Smetonienei dar kalint Kauno kalėjime, prie Motiejaus ir Barboros namelio Aleksote, kur gyveno jos dukros, privažiavo kariška mašina. Senieji Smetonos suprato, kad jų laukia sunkiausi gyvenimo išbandymai, tačiau mažametės anūkėlės vargu ar tai jautė: tik ausytės dangstė nuo triukšmaujančių nepažįstamųjų. Pasirengti išvykimui davė tik pusę valandos, nepaaiškino, kur reikės vykti. Sutrikę senyvi žmonės (Barborai tada buvo jau 90) nesuprato ir neturėjo ką pasiimti kelionei: nei drabužių, nei maisto. Ten buvęs dailininkas Adomas, turėjęs padėti seneliams mergaites globoti, irgi buvo prijungtas prie tremiamųjų, tačiau vėliau, kaip ir visus vyrus, Kauno geležinkelio stotyje jį atskyrė ir išvežė į Sverdlovsko Gari rajono lagerį, kur jau 1942 metais jaunas vyras žuvo. Šiame lageryje buvo kalinami didžiausi tarybų valdžios „priešai“ – Lietuvos inteligentai. Dauguma jų žuvo nuo bado ir kankinimų, kiti buvo sušaudyti. Vėliau dailininkas Petras Stauskas pasakojo: „Tame pat lageryje buvo net keturi lietuviai dailininkai: Vytautas Bičiūnas, Adomas Smetona, Prezidento brolio sūnus, Petras Krivickas ir aš. Jeigu ne Adomas Smetona, būčiau kojas pakratęs. Pavasarį vieną rytą jis man ir sako: „Aš blogai jaučiuosi, plaučių uždegimas. Mano pagalvėje užsiūti chromo batai ir angliškas švarkas, pasiimsi“. Miegojom ant vieno gultų, greta. Kartą nubundu ir jaučiu ant krūtinės gulint tarsi kokį pagali. Čiupt – sustingus Adomo Smetonos ranka. Tikriausiai naktį tiesė, norėdamas ką nors pasakyti...”

„Iš močiutės pasakojimų žinau, kad pirmasis tremtinių ešelonas važiuavo lėtai. Prasidėjus karui, teko laukti šalutiniuose keliuose – pro šalį dundėjo armijos reikalams skirti traukiniai. Visą kelionę mūsų mažoji sesutė Aldutė viduriavo ir vėmė, nes buvo įpratusi prie motinos pieno, o traukinyje gaudavo tik vandens ir duonos. Tokių sergančių buvo daug, tad seneliai kaip įmanydami ją slaugė. Buvo jau liepa, kai išlaipino Barnaule ir nuplukdė garlaiviu Obės upe į tremties vietą. Apgyvendino ilgą baraką, kuriame šeimą nuo šeimos skyrė tik iškabintos paklodės, kurių buvo pasiėmę apdairesni tremtiniai“, – šiandien pasakoja gydytoja Meilutė Raštikytė.

Tremtyje reikėjo darbingų žmonių. Smetonos dėl senatvės dirbti negalėjo, anūkės buvo mažametės, tad teikiama juokingai mažo maisto davinio neužteko. Slinko sunkios bado dienos. Visa laimė, kad pagelbėjo kiti tremtiniai, šelpė, matydami šių garbingų žmonių skurdą, nors ir patys ne kažin ką turėjo.

1946 metais Barnaule sesutės nusifotografavo su močiute Barbora Smetoniene.

Nukelta į 8 psl.

Teta Elzė, šaltojo karo lyderė

JULIUS KELERAS

Teta Elzė – giminės galva, pramotė. Pagal dokumentus ji mano mamos teta, o giminės motina ji anaip tol ne dėl išorinio pavidalo (svoriu ji visai ne *grand* dama). Tačiau, kaip begalvočiau, visgi ji toji neandertalietė – Didžioji motina, kuri visus savo ganomus pingvinus, pasklidusius tarp (pavojingai dantytų) ledyno uolų sužiūri, pamaitina, pamoko, nubaudžia ir, neleidama nei kvėptelt, nei paprieštaraut bei vos pasitaikius menkiausiai progai praverti burną, kiekvienam ganytiniui išrėžia griežtą, tik jam vienam pritaikytą pamokslą „Kaip gyventi ir ką daryti“. Visame kame ji kieta žemaitė, visame kame nenuolaidžiaujanti ir tiesa, ir šviesa, nuo jaunumės globojusi gimines, artimus ar tolimesnius žmones, grįžusius iš Sibiro, skurstančius, prižiūrėjusi kartu su ja iki pat mirties gyvenusią mamą, kurią vadino *Murliu* (nors iš tikro jos vardas buvo Marcelė, pamenu, kaip ji gulėdavo už spintos, pertvėrusios kambarį), galiausiai sulaukusi gilios senatvės mažame savo 25 kvadratinį metrų kambarėlyje globoja *katinėlius* (taip ji vadina visą katiją), be gailesčio kovodama su tais, kurie, jos manymu, juos skriaudžia. Vienu metu jos bute gyveno keturi, po to gal metus, kol atidavė į geras rankas, turėjo *katinėlį*, kuriam kiemo vaikai buvo išdūrę akis. Sykį pamenu, prieš keletą metų prasidėjus žiemai Teta Elzė paskambino ir paprašė idėti į internetą skelbimą, kad žmonės bent kiek pravertų savo rūsių langelius ir *katinėliai* lauke nesusaltų. Neįdėjau aš to skelbimo, nes nesugalvojau, nei kur nei kaip. Tiesiog nežinojau. Be to, nelabai tetikėjau, kad žmonės, nukankinti ir tebekankinami šildymo išlaidų bei kitų žmogiškame gyvenime vis dar pasitaikančių negandų, dar sukėtų galvas dėl tų, kurie nevaikšto dviem kojom. Net ir dėl vaikstančių nesuktų. Juk taip? Anądien Užupyje, prieš pat praėjusias Kalėdas, girtuoklėlio, gulinčio bemaž pačioje Polocko ir Krivių gatvių sankirtoje, nenorėjo vežtis nei iš pradžių iškviesta greitoji, nei vėliau – policija. O žmogui buvo kažkas rimtai lūžę ar trūkę, jis negalėjo pajudėti, jam skaudėjo nugarą, kojas, pilvą. Gulėjo susirietęs ir stenėdamas filosofavo, retkarčiais pasiūsdamas žmonią į geresnius ir veikiausias šiltesnius kraštus ir laikus. Manęs jo filantropiniai linkėjimai visai netrikdė, tenorėjau, kad jis pranyktų nuo 15 laipsnių šaltuku kaitinamo asfalto, o aš galėčiau eiti tolyn, kur manęs, jaukiaime bute, visai netoli Bernardinų kapinių, prie šventinio stalo jau turbūt tryptodami nerimavo giminės. Galiausiai sulaukėm dviejų susiraukusių, ką tik, matyt, ne vieną dešimtį juodųjų pipirų perkandusių pareigūnų, vangiai velkančių prieškalėdinės pareigos jungą. Nenorom išvirtę iš savo motorinės kariošies ir nedraugiškai nuskenavę aplinką, jie išsyk ėmėsi šiai progai pritaikytom laudacijom sveikinti mane ir ant užsnigto ledinio asfalto gulintį paliegėlį. Neturėčiau nusišlepti, jog jų kalėdinis „Urbi et Orbi“ skambėjo labiau kaip *rekviem* saldžiai ramybei, kokią tegalima pajusti snaudžiant patrulinėje mašinoje, apžiojus sumuštinis su dešra, o tarpkojį jaukiai suspaudus puodelius su karšta, šlaunis palaimingai šildančia kava. Mane, nors buvau tik atsitiktinis, pobūvin

skubantis praeivis, atidžiai ištardė, kodėl taip įtartinai rūpinuos tuo nelaimėliu, gal kartu gėrėm, gal giminiuojuos su juo ir kodėl pats negaliu pristatyti jo į ligoninę. Nutylėjau, jog esu pėsčias, neturiu nei neštuvų, nei automobilio ir kad mano intencijos yra tyros kaip kūdikėlio ašara. Manau, Džekas Skerdikas savo metu buvo gailėstingesnis savo vargšėms Rytų Londono mergaitėms – tai buvo

Viešojo maitinimo įstaigos sovietmečiu.

veiksmo, o ne žodžio žmogus, pranokęs, kaip dabar mėgstama sakyti, epochą. Šiedu tautiniu patruliu aiškiai buvo epochos žmonės – mėgino mane tikinti, kad tokių asfaltinių gulėtojų dabar pasitaiko šimtais, o Kūdikėlio užgimimo naktį ypač. Tad visiems nepadėsi ir nėra čia ko mygčioti 112 ir versti juos traukti kavą iš tarpušlaunių. Taip ir nusiplikyti netruksi, o tada ir grėsmė nacionaliniam saugumui ims augti... Vienu žodžiu, kaip sakiau, buvo gal minus 15 ir skubėjau į svečius kalėdoti (butelį balto sauso vyno, styrojusį man iš kišenės, visom išgalėm bandžiau dangstyti nuo skvarbių iniršusių patrulių (vos neparašiau *pingvinų*) žvilgsnių. Visgi, nors ir sunku tuo patikėti, ši šalta pasaka turėjo laimingą pabaigą: policija, man stebint, pati iškvietė greitąją ir, manau, ar bent jau norėčiau manyti, žmogelis bent jau šiltai praleido naktį ir, ko gera, net buvo apžiūrėtas mediku. Galėčiau prisiekti, kad patruliai tikrai priminė pingvinus. Jų uniformų sagos taip ir veržėsi į laisvę ir, visai galimas daiktas, tai buvo viena iš priežasčių, kėlusią jiems pyktį. Kiek save pamenu, nesu sutikęs nė vieno besišypsancio ar kitaip *mielo* policininko, kuris natūraliai būtų buvęs *pareigūnas*. Be prievartos. Kita vertus, gal man tiesiog nebuvo lemta. Juk nesu sutikęs ir astronautų, šachtininkų, nanotechnologų, gyvūnų advokatų, netgi – Claudijos Schiffer, jei ką. Bet esu matęs besišypsančių notarų, per LTV atgailaujančių prokurorų, net vieną linksmą milicininką. Mano vaikystės laiptinėje Antakalnyje ant

Ideali moteris pagal 1960 metų tarybinius vadovėlius. vilkmerge.lt nuotr.

rame aukšte gyveno toks milicijos majoras, kuris į namus po darbo iš poskyrio Vilniaus gatvėje pavakare grįždavo „Volga“, tačiau atsidaręs dureles jau teįstengdavo judėti link nusižiūrėtos savos laiptinės pusiau šliaužte, pusiau keturiom. Kartais, sėkmės atveju, parsvyruodavo baisiausiai siūbuojančiu deniu ir dviem. Tačiau itin retai. Bet niekad nenaudodavo jokių optinių prietaisų, turiu omeny žiūronus – privažiuodavo labai netoli namo,

kuriame gyveno, kampo, išsyk numatydavo išsilaipinimo vietą, o tada mėgindavo laimę. Galbūt po darbo jis treniruodavosi apkasams, kas jį ten žino. Bet kuriuo atveju galėčiau prisiekti, jog esu matęs jį besišypsantį tuo šliaužiamuoju momentu. Bala nematė. O jei matė, tegu. Kaip ten bebūtų, kalbėk, atmintie, apie tetą Elzę.

Teta Elzė buvo akušerė, dabar ji pensininkė, jai 90, o tada, prieš daug dešimtmečių pačiame Vilniaus centre prie B. Dauguviečio paminklo ji dirbo Moterų konsultacijoje, kur su mama kartais kažko vis užėdavome. Pažinojome gydytojas, seseles. Greičiausiai gaudavau ir saldinių, nors ta įstaiga vaikui niekaip nepriminė konditerijos fabriko. Formalumai, eilės, vienos moterys, balti chalatai, keisti kvapai. Kiek pamenu, Elzė visada buvo nenuosaiki demografinė katalizatorė, skatinusi turėti daug vaikų ir taip kovoti su bolševikine okupacija. Nežinia, ar jos kas paklausė, bet okupantai tikrai galų gale išsinešė savo raudonųjų patrankų mėsą – čia turbūt esama ir Tetos Elzės nuopelno. Bet kuriuo atveju tuo tikiu.

Tetos senelis Tadas Kojelis buvo valsčiaus viršaitis, atidavęs į rekrūtus Tada Blindą. Galbūt iš čia jos tas karingas charakteris. Pamenu, mama kviesdavo ją kartu į kolektyvinį sodą, priklausiusį mano tėvams. Ten teta darydavo savo tvarką, išraudavo jai nepatinkančias gėles, kas, žinoma, būdavo dažnokų konfliktų priežastimi. Kartą išpjovė ir mano labai mėgstamas aronijas, dėl ko ilgokai širdau.

Teta Elzė, kartais juokais save vadynusi *Elže*, dešimtmečiais gyveno (ir tebegyvena) penktame parduotuvės „Ryga“ namo aukšte. Virš jos tebuvo tik stogas, ant kurio sovietmečiu neretai tryptodavo darbininkai. Kodėl? Stogas kartais prakiurdavo, imdavo bėgti, o kartais ruošdavosi atvažiuoti Tetos Elzės brolis, gyvenantis JAV (prieš vieną jo vizitą tetai netikėtai valdžia įvedė telefoną, kurio ji laukė 16 metų). Jis buvo susijęs su Katalikų bažnyčios kronika (sykį mėgino atvežti plono popieriaus lietsargyje ir jam pavyko), susitikdavo su pogrindžio veikėjais. Kartą nupirko giminėms „Žigulį“, kurį jie turėjo parduoti ir pinigus atiduoti tos pačios KBK leidybai. Būtent prieš jo atvažiavimą prasidėdavo stogo gerinimo darbai ir tuomet apsilankius pas tetą, užkopus į jos penktąją aukštą, dešine ranka ji visada tyliai šypsodamasi sukdavo ratu rodydama į lempą, o tiksliau – į stogą. KGB. Šiai nereliginei organizacijai visai nepatiko Elzės brolio ryšiai su KBK, nors raidės beveik ir tos pačios. Viskas, regis, ir labai panašu, o klausymo aparatūrą visgi įmontuodavo. Gal dėl viso pikto, kas čia besupaisys, o gal rūpinamiesi tolimu svečiu. Visgi Amerika, visgi šaltasis karas, visko gali nutikti... Tiesa, aparatūra turbūt gesdavo, nes Teta vis juokdavosi, kad tie *monteriai* vis kaldavo, kaukšėdavo ant stogo pakankamai dažnai. Tetos kambarėlyje netrūkdavo svečių – žmonės ją mėgdavo. Mūsų sodo kaimynas, tuomet gal kokių viso labo šešiasdešimt aštuonerių viengungis Konradas (vėliau tragiškai nudurtas kito sodo kaimyno per išgertuves) sykį vasarą net atėjo pas tetą Elzę pirštis. Buvau rimtokai pajukavęs jam sode, jog Teta jam labai simpatizuoja, o jis ėmė ir patikėjo. Vyriškai tokie patiklūs! Net ir atstumtas ateidavo paskui pas ją ir dažniau, gerdavo arbatą. Nemanau, kad gaudavo mažame grafinuke, panašiam į tą, kuriame Aladinas laikė džiną, tetos ypatingiems svečiams paruoštą degtinę su citrinos riekelėmis. Tai būtų buvę per gražu Konradui. Jis buvo paprastas draugiškas vaikas. Ateidavo pas Tetą ir giminių pulkai, kaimynai. Ji pažinojo visą namą, draugaudavo ir padėdavo kaimynėms. Jos turėjo Tetos buto raktus, o ji – jų. Tik sykį apačioje po Tetos butu apsigyveno kaimynė, kuri plaktuku daužydavo ir radiatorius ir sakydavo, kad tai daranti teta Elzė. Nors Teta ir buvo gaivalas, niekaip negalėčiau tuo patikėti. Juolab ji buvo ir tebėra didelė nekantruolė – jai toks nuoseklus daužymas būtų greit pabodęs. Galų gale plaktukininkė iškeliavo į ramesnę palatą, o teta Elzė liko toliau reguliuoti gausių giminaičių gyvenimo linijų. Ir taip iki šiol. □

Haris: paprastas, nepaprastas

JULIUS KELERAS

Haris nebuvo paprastas žmogus. Visada tuo tikėjau. Visada tą žinojau. Net ir gyvenimo pabaigoje, kai bendraudavome Niujorke, nuilsęs, virpantis, kamuojamas pačių smurtinčiausių ligų, kurios kažkodėl nežinia už ką jį puldavo visos sykiu, jis tebebuvo ypatingas. Galbūt dėl to, kad su juo kaip su milžinišku meteoru susidūriau paauglystėje, tačiau tai tebtūt viena iš priežasčių. Užtektų akimirka pakalbinti bent vieną berniukų ir jaunuolių choro „Ažuoliukas“ narį, dainavusį 1959–1979 m. (tarp jų, spėju, netgi vieną garbų asmenį, daugiau nei prieš kelis dešimtmečius apkaltinusį Harį nebūtais dalykais ir tik gerokai vėliau atsiprašiusį) ir matytumėt!.. 300 vaikų ir jaunuolių, aštuntajame ano amžiaus dešimtmetyje repetavusių Mokytojų namuose (jų direktorius, orusis D. Timukas buvo pypkių draugijos pirmininkas ar prezidentas), anaipol nebuvo lengvai suvaldoma publika, amžiais bet kuria proga, kaip ir pridera jaunatvei, besirūpinanti įvairių adrenalino formų paieškom. „Ažuoliukas“ buvo ir tam tikra vyriškumo mokykla, ir muzikinio skonio pratybos – nemaž neabejoju, jog 99 procentai Hario (ar Šefo, kaip dažniau jį vadindavom) auklėtinių tam pritartų. O dauguma berniukų, sutikite, anaipol nėra linę pagyroms, jie jautrūs sau, o ypač savo draugijai, *chebrai*, kuriai priklauso – mikro bendruomenei, kurios vertybėms privalo atnašauti. Iki šiol manau, kad tuomet nepriklausiau jokiai neformaliai choro grupei, nors draugų nei chore, nei kitur man niekuomet nestigo. Viena iš priežasčių, kodėl taip atsitiko – „Ažuoliuke“ pradėjau dainuoti tik 13 metų, paskatintas Sauliaus ir Nerijaus, dviejų vasaros bičiulių, su kuriais gainiodavomės kamuolių Valakampiuose (ten poramet vasarojo mano prosenėlė ir bičiulių tėvai), rinkdavom paupy ar pamiškiuos tuščius limonado ir alaus butelius, kaip patrakę lakstydavom plentu dviračiais iki antrojo paplūdimio krautuvėlės ar syki per dieną eidavom į vienintelį kioską greta pirmojo paplūdimio oriai (jokių šypsenu!) paklausti parduotos – „Gal šiandien jau turite žurnalą ‘Sex motor?’..”

Toks būdavo vasaros atostogų Valakampiuose ritualas. O to žurnalo, žinia, taip niekad ir neatvėžė. Jei toks iš tiesų ir būtų buvęs, vargiai jis pasiektų nykų, apmusijusį Valakampių paplūdimio kioską, kur paklausą turėjo tik talonėliai 14-am troleibusui ir penkiolikto maršruto autobusui ar „Kriušonas“ su „Žiguliniu“. Abu mano vasariniai bičiuliai dainavo „Ažuoliuke“ nuo vaikystės, t. y. nuo 5–6 metų ir, kur buvę, kur nebuvę, nuolat pasakodavo apie keliones, koncertus, vasaros stovyklą Šventojoje. Berniukams, žinoma, labiausiai magėjo išvykos į užsienį (Vengrija, Čekoslovakija, Lenkija), kas, manau, sovietmečiu galėjo prilygti tik dabartinėms privačioms kelionėms į kosmosą.

Hermanas Perelšteinas

Žodžiu, buvau įkvėptas (nors klasikinė muzika tuo laiku man buvo visiškai nežinoma žemė), tad rudėnį įkalbėjęs klasiokus (tarpininkaujant pusbroliui Artūrai, irgi nuo vaikystės ten dainavusiam), trise pasirodėme Šefo kabinete. Aišku, kinkos kiek virpėjo, nes Hermanas Perelšteinas nebuvo tas žmogus, kuris šypsosi be reikalo. Aukštas, tamsiaplaukis, itin ryškių bruožų, išpūdinga žydiška nosim, sakyčiau, netgi kiek tauriai demoniškas (ne krikščioniškąja, bet romėniškąja prasme, kur demonas tapatinamas su *genijumi*, *dvasia globėja*, vadovaujančia žmogaus veiksmams ir mintims.) Demoniškoji išorinė šiuo atveju buvo tik iliuzija: iš tikro Haris buvo genialus instrumentas suprasti kitą, suvokti, kas tam kitam svarbu, ką jam skauda, rūpi, kuo jis, tas kitas, gyvena. Turėjo fenomenalią atmintį: išimindavo berniukų šeimos istorijas, mokėdavo laiku paguosti, padrašinti ir, aišku, prireikus pabarti. Tąsyk, laimingą dieną, jis maloniai patikrino mūsų muzikalumą ir (o, dievai!) beribiam mūsų džiaugsmui visus tris priėmė į „jaunąją pensiją“ – taip buvo vadinama mutuoti pradėjusių berniukų – jaunuolių grupė, kuri dėl balso kaitos aktyviai jau nebe dainavo, tačiau puikiausiai galėjo rengtis būsimai koncertinei veiklai – mokyti kūrinių partijas, solfedžuoti, klausyti muzikos istorijos paskaitų, bendrauti, aptarinėti lankomus simfoninius ar choro koncertus. Tad nuo tol 1974-ųjų rudėnį du kartus per savaitę troleibusu važiuodavau iš Antakalnio į Mokytojų namus. Nuo tol muzika tapo viena esmi-

nių mano gyvenimo dalių. Haris mokėdavo ir išlaikyti reikiamą įtampą, dėmesį, ir genialiai neleidavo auklėtiniams pervargti, suteikdamas progą pajuokauti ar pats puikiai pašmaikštaudamas (pamenu, syki per repeticiją, darydamas pertraukėlę, choro vyriai jis pasiskundė, kaip rytais nemėgstas skustis, nes visada išipjaunas, ir, žinoma, atliko tai komiškai kaip koks *opera buffa* personažas). Žinoma, vėliau, prieš didelius koncertus, tarkim, filharmonijoje su didžiuoju simfoniniu orkestru (G. Pergolesi „Stabat Mater“, J. S. Bacho kantata „Magnificat“, B. Britteno „Kalėdinių giesmių apeigos“ ir „Missa brevis“, H. Purcello opera „Didona ir Enėjas“, J. Haydno oratorija „Metų laikai“, G. Faure „Requiem“, G. F. Händelio oratorija „Judas Makabėjus“, L. Cherubini „Requiem“, M. Duruflė „Requiem“ ir kt.), repeticijų padvigubėdavo, įtampos irgi, bet džiaugsmo būdavo keliskart tiek. Epitetas „genialus“ jam taikytinas kaip retam kitam – matyt, jame gamta sukaupė tokių talentų rinkinį, kad apibūdindamas Harį žodžiais „genialus chorvedys“, „genialus pedagogas“, nieko nenustebinsi. Jis tikrai genialiai mokėdavo atrakinti vaiko esmę, prireikus subtiliai apie įvairiausias iškilusias problemas pašnekėt su tėvais ar jaunuoliams suaugus, pagal jų prigimtį nukreipt auklėtinių likimus. Ir tai suinstrumentuodavo kaip niekas kitas. Pranokti Harį, mano galva, nė vienam jo mokiniui,

V. Prudnikovas, H. Perelšteinas, V. Miškinis, P. Gylus.

Iš „Ažuoliuko“ archyvo (autorius – A. Rakauskas)

deja, nebuvo lemta – nei talentu, nei charakteriu, nei organizacinėmis savybėmis. O ypač – viso to suma.

1979 m. spalio 7 d. Haris (manau, prie to prisidėjo ir Lietuvoje sklandę antisemitiniai vėjai) visam laikui išvyko pas brolių į JAV. Niujorke dvylika metų dirbo įvairiose mokyklose – dėstė anatomiją, fiziką, chemiją, biologiją, vokiečių kalbą ir muziką. Dirbdamas su neįgaliais vaikais privačioje žydų mokykloje, vėl subūrė chorą. Vėliau – Ješiva universitete, kur buvo rengiami kantorai, ir dar viename – ten dėstė fortepijoną, vokalą, choro ansamblius, muzikos teoriją. Prie Niujorko muzikos mokyklos įsteigtą berniukų chorą Haris paliko 1984 m., užkluptas sunkios ligos, nors mokykloje dar dirbo iki 1992 metų. Bemaž paskutiniaisiais savo gyvenimo metais (1996–1997) mėgdavo šyptelti, kad smagiausias jo darbas – supermarkete siūlyti traškučius pirkėjams. Ir visiškai to nesigėdydavo, nors tuomet dar rimtai dėstė ir universitetuose (išivaizduokit kokią nors mūsiškį narcizą, popierinį ar net visai gerbiamą profesorių po darbo VU ar VGTU „Maximoje“ ar „Rimi“ besišypsantį ir su traškučių lėkšte!). „Tai vienintelis mano darbas, kuriam nereikia galvos,“ – juokaudamas sakydavo Haris. Jis turbūt nežinojo, kas yra egocentrizmas ar narciziškumas. Visada būdavo elegantiškas, nors jei kas pasakytų, kad namuose neturėjo veidrodžio, dievaž, patikėčiau. Tas žmogus žiūrėjo į kitus, ne į save. Grožėtis savimi jam turbūt nebūdavo nei įdomu, nei vertinga. Triskart su šeima patyręs Stalino tremtį, sukūręs geriausią Lietuvos chorą, jis išvažiavo ir emigracija jį prarijo. Ten jis buvo žinomas tik siaurame lietuvių bendruomenės rate. Kartais jis užsukdavo pas mus į Brooklyną, kur 1995–2000 m. su šeima gyvenau tėvų pranciškonų

2010 m. Vilniaus Mokytojų namuose atidaryta H. Perelšteino klasė.

Nukelta į 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

vienuolyne, redaguodamas vienuolių leistą lietuvišką savaitraštį „Darbininkas“. Ateidavo ne vienas – su Georgu Birmanu, irgi litvaku iš Kauno. Mane tuomet kiek stebino Hario (juk profesorius!) demokratizmas – apranga paprastutė, nutrinti sportbačiai ir neslepiamas rūpestis viskuo, kas jam svarbu. O svarbu jam būdavo – *Mano mielas* (čia jo mėgiamas kreipinys visiems), *kaip tu gyveni? Ar tau gerai viskas sekas? Gal reikia paskolinti pinigų? Gal tau reikia keisti profesiją? – juk daug kas Amerikoje ją keičia*. Ir, žinoma, pasikalbėdavo su mano viršininku, pranciškonų vienuolyno gvardijonu Tėvu Pranciškum – ar aš gerai elgėsis ir dirbęs.

Haris gyveno vienas mažame butelyje Njujorko Astorijos rajone, kur daugiausiai gyveno ir tebegyvena graikai. Ažuoliukai, kurių dabar pilnas svietas, pasirodė Njujorke, netrukdamo pas jį pasirodyti, o jei prireikdavo, ir pernaktoti. Jis visus mylėjo kaip savo vaikus. Aš pirmąsyk ten lankiausi 1994 m., kelioms dienoms atvažiavęs iš Čikagos vieno dokumentinio filmo reikalais. Į graikišką restoranėlį ėjom vakarieniam, gerti alaus ir kalbėjoms, kalbėjoms, kalbėjoms. Nakvojau jo bute, kuris buvo subtilus kamerinis lietuviybės muziejus. Asmeninis muziejus, kuriame daiktai renkami ne tam, kad juos kažkam parodytum, bet tam, kad gerai tarp jų jaustumėsi. Pamenu, nustebau išvydęs tipišką lietuvišką sekciją, kokią galėjai prieš dvidešimt metų atrasti bet kuriame standartiniame Lietuvos didmiesčio bute. Ir, aišku – knygos, gintaro suvenyrai, kiti daiktai, tarp kurių svarbiausios – įvairios „Ažuoliuko“ relikvijos: plokštelės, nuotraukos, natos. Viskas iš Lietuvos, iš Vilniaus. Atsivežė, persikeldamas į Njujorką, kur anuomet reikėjo pagalbos sunkiai sergančiam broliui. Po to padėjo brolio sūnui kompiuteristui, kuris po Hario mirties visus tuos jo daiktus gražiausiai išmetė. Duok Die, kad kas nors būtų bent ką iš jų pasiėmęs ir išsaugojęs kaip kokiais 1996-aisiais menininkas Arūnas Kulikauskas, tame pačiame Njujorke prie konteinerio radęs ką tik mirusio Alberto Veščiuono tapybos darbus. Vargu ar taip nutiko Hario daiktams, kurių nebuvo daug, bet kurie jam buvo daugiau nei brangūs.

Mums, ažuoliukams, irgi daug kas buvo ir liko brangu – apie tai byloja ir „Ažuolų“ klubas, kurio garbės prezidentu vienbalsiai išrinktas Hermanas Perelšteinas, ir pernai jam suteiktas pirmojo Lietuvos teatro ir muzikos akademijos garbės profesoriaus vardas, ir taip pat pernai sausio 11 d. Mokytojų namuose atidaryta Hermano Perelšteino vardo klasė, ir asmeninės, pačios įvairiausios patirtys. Viena jų – maestro sukurtas santykis su klasiškine muzika, kuri persmelkė visų ažuoliukų gyvenimus, net jei anuometiniai dainininkai ir netaupo profesionalais (nors nemaža dalis jų diriguoja ar dainuoja). Repetacijos, koncertai, gastrolės su garsiausiais Lietuvos solistais (G. Kaukaite, N. Ambrazaityte, V. Daunoru), muzikantais (L. Digriu, B. Vasiliausku), orkestrais bei dirigentais (S. Sondeckiu, J. Aleksa, J. Domarku), įrašai plokštelių studijoje ar tuometinėje Paveikslų galerijoje. Pamenu, kaip Didžiojoje filharmonijos salėje pilnos sudėties orkestrui, „Ažuoliukui“ bei keturiems solistams diriguoja Jonas Aleksa, o už kolonos užsiglaudęs parterioje kaip styga įsitampęs, virpančiu smakru stovi Hermanas Perelšteinas ir mintyse diriguoja, atlikdamas choro partijas. Jis taip pat virpėdavo (kartais rūkydamas), kai reikėdavo spręsti kokias nors konfliktines situacijas, kurių niekada nepristigdavo tokiam didžiuliame kolektyve.

Kita atsimintina patirtis, greta muzikos ir muzikavimo, tai žinoma, legendinės „Ažuoliuko“ vasaros stovyklos Šventojoje. Kas galėjo dar geresnio nutikti vaikystėje? Gyvendavome senoje, erdvioje mokykloje, regis, Mokyklos g. 2 – krūva berniukščių, norinčių pabėgti iš dulkėto Vilniaus rutinos, ištroškusių jūros ir nuotykių, ne vien dainavimo. Repetudavome (vadovaujant vyresniesiems, patyrusiems choristams) rudens sezonui naujus kūrinius ir porąsyk per dieną tąsydavomės po kopas bei maudydavomės. Visur būdavo griežtas grafikas ir geležinė tvarka: kada keliamės, prausiamės, pusryčiaujam „Energetike“, einam į paplūdimį ar repetuojam. Beje, Šefas nedisciplinuotiesiems būdavo negailestingas, pamenu, vienam berniukščiui be leidimo ir ne laiku įbėgusiam į aukštas Bal-

„Ažuoliukas“ švenčia savo 50-metį, 2010 m.

A. Rakausko nuotr.

tijos bangas sykį net mostelėjo per veidą. Jeigu iki šiolei to neužmiršau, tai, matyt, buvo labai rimta. Juk daugybė atminties vertų dalykų prasmego kaip į kokią smegduobę ir niekad nebeišsils. Matyt, taip skirta. Bet vis vien, kalbėk, Atmintie, kalbėk apie Šventosios vasaras.

Kalbu, kalbu: Šefas, Haris, Hermanas Perelšteinas, žmogus gimęs Karaliaučiuje 1923-aisiais ir patyręs tris sovietmečio tremtis (vos tik prasigyvendavo, šeimą nutremdavo kitur), gebėjo ir genialiai, sakytumė, holivudiškai organizuoti nenustygstančių berniukščių ar jaunų, beveik barzdotų vyriškių pramogas.

Laukinė Šventoji aštuntajame dešimtmetyje tebuvo smulkutis, dėžutėmis vasarotojams dar neužstatytas žvejų kaimelis su visur išdžiaustytais žvejų tinklais ir be paliovos paplūdimiuose šmėžuojančiais prakaituotais rusų pasieniečiais, linguistai besitikinčiais švedų diversantų. Išskyrus kelias poilsines – „Energetiką“, „Elektroną“ ir gal dar keletą – ten beveik nebūdavo nei poilsiautojų, nei turistų, o mes, ažuoliukai, turėdavome du *grand* renginius: naktinį žygį ir karinį žygį. Pirmasis vykdavo naktį. Jo metu būdavo imituojama, kad LTSR žemėn pagaliau prasiskverbė ilgai lauktas diver-

santas, tad visus choristus per patį saldžiausią įmygį netikėtai pakeldavo ir tamsoje, naktį, reikėdavo tą prasiskverbėlį gaudyti, kol pagaliau, padedant pasieniečiams, žmogų su *fufai*ka pastverdavo šunys. Karinis žygis miškuose, už kelio į Liepo-

ją, trukdavo tris dienas. Iki žaidimo zonos reikėdavo žygiuoti du kilometrus. Viskas iki smulkmenų būdavo kruopščiai suplanuota – reikėjo ieškoti priešininkų ir nuplėsti jiems antpečius, kurie buvo vertinami pagal karinius laipsnius. Kuo daugiau ir aukštesnių laipsnių surinkdavai, tuo daugiau taškų gaudavai. Vienu žodžiu, intrigos čia nepristigdavo – stovykla Šventojoje neabejotinai būdavo geriausias vasaros nuotykis, o aš sykį padirbėjau ten ir bibliotekiniu – už tai gaudamas atskirą kambarį. Vyresnieji savaitgaliais dar eidavo į kaimelio šokius, kur kartais, ten pasirodžius Šefui, jiems irgi kaip kokiems persekiojamiems diversantams po 24 valandos tekdavo šokinėti per langus. O Šefas (jau tikrai ne Haris) juos gaudydavo (juk rytoj repetacijos!), tačiau jo pyktis ilgai netrukdamo. Jis mėgo paprastus dalykus.

Pakartosiu, Haris buvo paprastas žmogus, patys paprasčiausi dalykai jam rūpėjo ne mažiau nei muzika. Bet muzika rūpėjo. O labiausiai – „Ažuoliukas“. □

Paminklinė lenta H. Perelšteinui ant buvusio Mokytojų namų Vilniuje. Autorius – Romas Kvintas

„Ažuoliuko“ dirigentas ir meno vadovas Vytautas Miškinis prieš koncertą choro įkūrėjo prof. Hermano Perelšteino pirmosioms mirties metinėms paminėti uždega žvakes prie jo portreto.

A. Rakausko nuotr.

Vardan Lietuvos – kovoti ir nepabūgti

LIDIJA VELIČKAITĖ

„Ipriekį – kovoti, nepabūgti ir neleisti, kad kas nors nukreiptų į šoną. Su didele pagarpa ir džiaugsmu atbėgau pasidalinti su Jumis šitomis širdies mintimis, kuriomis aš, mano šeima ir daug kitų pasaulyje gyvenančių lietuvių alsuoja,” – pradėjo savo pokalbį viena žymiausių Lietuvos išeivijos moterų Amerikoje Angelė Barauskaitė-Nelsienė, kurios nuopelnus mūsų šaliai sunku ir išvardinti, Lietuvos moterų lygos (LML) organizuotoje apskritojo stalo diskusijų ciklo tautiškumo tema septintoje dalyje, vykusioje liepos 29 dieną. Pasisveikinusi su visais atvykusiais ir renginį dalyviais, A. Nelsienė padėjo LML pirmininkei prof. Onai Voverienei už pakvietimą dalyvauti tokioje plakančioje Lietuvos širdimi kompanijoje. Jau du dešimtmečius kasmet atvykstanti į Lietuvą, ši kartą atsivežė visus dešimt savo vaikų (kaip ji sako – lietuviukų), šešis anūkus ir keturias anūkes, kalbančius lietuviškai, nuo 3,5 iki 20 metų. Išauginusi tris dukras lietuviška tautine dvasia ir sukūrusias šeimas su lietuviais, A. Nelsienė džiaugiasi, kad gali atvažiuoti į laisvą Lietuvą ir tiki, kad patriotai, kiek bebūtų išbandymų ir sunkumų, išlaikys lietuviybę ir tautiškumą. Patarė stiprinti visuomenines organizacijas ir jų veiklą. Sprendžiant įvairias negeroves, neapsiriboti tik straipsniais laikraščiuose, bet tiesiogiai kreiptis į Prezidentę, Seimo ir Vyriausybės narius.

A. Nelsienė papasakojo apie 1981 metais įsteigtą Amerikos Baltų Laisvės Lygą (BAFL), kuri išjudino Lietuvos okupacijos nepripažinimo klausimą. Iš tikrųjų tai padarė keli žmonės, tik vėliau prisidėjo vis daugiau ir daugiau. Neseniai Lietuvoje mirė Juozas Kojelis. Jo sūnus Linas dirbo Baltuosiuose rūmuose prezidento Ronaldo Reagano padėjėju ryšiams su visuomene ir jo indėlis Pabaltijo įvykių realizavime buvo gana svarus. J. Kojelis visada ieškojo būdų, kaip atgaivinti Lietuvos bylą Amerikos vyriausybės sluoksniuose. Kaip pajudinti iš to cemento, kuris buvo sumūrytas per Molotovo-Ribentropo pakto susitarimą, per F. Rosvelto politinį požiūrį ir visa kita. Ir tie keli lietuviai pritarė J. Kojelio idėjai steigti naują organizaciją, kuri rūpintųsi politiniais reikalais ir pateiktų informaciją valdžios sluoksniams ir visuomenei. Pradinei veiklai buvo surinkta aštuoni tūkstančiai dolerių ir nutarta pakviesti latvių ir estų veikėjus. Ir taip gimė Amerikos Baltų Laisvės Lyga (Baltic American Freedom league). Ji egzistuoja ir dabar. A. Nelsienė vadovavo jai dvi kadencijas. Šiuo metu ji yra vicepirmininkė. BAFL'o pastangomis pajėgta įtakoti prez. R. Reaganą, kad jis pasirašytų Baltijos Laisvės Dienos rezoliuciją – „Baltic Freedom Day”. Rezoliucijos pasirašymą stebėti į Baltuosius rūmus 1983 m. birželio 14 d. buvo pakviesti du šimtai baltų. Tai buvo pirmas tokio lygio dėmesys, parodytas Pabaltijui. Remdamasis šia rezoliucija, prezidentas R. Reaganas parašė laišką Jungtinių Tautų nariams, paaiškinantį, kad JAV nepripažįsta Sovietų Sąjungos įvykdytos Baltijos valstybių okupacijos ir kad tos valstybės turi teisę būti laisvos.

Baltijos valstybių kovai už Nepriklausomybę didelės reikšmės turėjo BAFL'o rengiamos metinės Žmogaus teisių gynimo konferencijos, į kurias pranešėjais buvo kviečiami Amerikos ambasadoriai, Jungtinių Tautų, Vyriausybės, spaudos atstovai. Buvo leidžiamas mėnesinis Baltijos biuletenis, kuris buvo siuntinėjamas JAV kongresui, Baltųjų rūmų administracijai, bibliotekoms, spaudai ir organizacijos nariams. Jis leidžiamas iki šiol. Kiekvienais metais BAFL rengia banketą, vadinamą „Žymenų vakaru”, kurio metu apdovanojami asmenys, nusipelnę Lietuvos, Latvijos, Estijos laisvės siekiam.

1984 m. BAFL'o pastangomis lietuvių, latvių ir estų kalbomis radijo programos perkeltos iš „Laisvės” radijo į „Laisvos Europos” radiją. Tais pačiais metais valstybės sekretoriaus pavaduotojo Elliotto Abramso kalba BAFL'o Žmogaus teisių konferencijoje buvo pripažinta kaip oficialus valstybės departamento dokumentas ir po to Baltijos valstybių

Iš kairės (sėdi): LML pirmininkė prof. Ona Voverienė, Angelė Nelsienė, Aldona Grincevičienė. Stovi: Zita Čepulytė, Teresė Liaudienė, Kazimiera Vaškelienė, Aldona Pavasarienė, Jolanda Petkuvienė, Lidija Veličkaitė, Meilė Asanavičienė, Danguolė Pečiūrienė

byla pajudėjo iš vietos. Vokiečių ir britų spauda interpretavo šią kalbą kaip signalą, kad JAV atvertė naują lapą Baltijos valstybių atžvilgiu. Kartu su Žmogaus teisių konferencijomis BAFL suorganizuodavo plataus masto demonstracijas prieš Sovietų Sąjungos agresiją Baltijos valstybėse, tai paskleisdavo Amerikos spaudoje ir parodydavo per televiziją. Rugpjūčio 23 d., minint Molotovo-Ribentropo pakta, demonstracijos vykdavo prie Vokietijos ir Sovietų Sąjungos konsulatų ir ambasadų.

1987 m. A. Nelsienė parašė straipsnį „Žudynės nesibaigia su II-uju Pasauliniu karu” ir idėjo koncentracijų stovyklų žemėlapi Sibire, kuris buvo atspausdintas JAV ir Venesuelos (padedant Vytautui Dambraiui) didžiojoje spaudoje. Dėl šio straipsnio Sovietų ambasada įteikė formalų protestą Venesuelai. Priminė 1984 metus, kai prieš įvykstant Los Angeles Vasaros olimpiadai, buvo paskleista informacija, kad Sovietų Sąjungos sportininkai, kurie norėtų prašyti politinio prieglobsčio JAV, bus apgyvendinti saugioje vietoje esančiuose namuose. Dėl to Sovietų Sąjunga atsisakė dalyvauti šioje olimpiadoje. 1986 m. A. Nelsienė padėjo paruošti dokumentą Kalifornijos mokyklų tarybai, kad įtrauktų į savo mokymų programą dėstymą apie Sovietų Sąjungos Baltijos valstybėse įvykdytą genocidą. Mokytojai buvo įpareigoti tą programą vykdyti. 1988 m. jos pastangomis buvęs prez. R. Reaganas ir gubernatorius Deukmejianas pasirašė rezoliuciją, kuria reikalaujama grąžinti Vilniaus Katedrą tikintiesiems. Rezoliucija buvo išsiųsta M. Gorbačiovui, A. M. Brazauskui ir prez. G. Bushui.

Taip pat A. Nelsienė organizavo Lietuvos disidentų, parlamentarų, prof. V. Landsbergio, prez. V. Adamkaus susitikimus su laikraščių vedamųjų redaktorais, su televizija ir spauda, lietuvių visuomene. Organizavo iš Lietuvos atvykstančių solistų koncertus Los Angeles. Rinko lėšas Tarptautinio antikomunistinio Kongreso ir Tribunolo proceso, vykusio 2000 m. Vilniuje, medžiagai anglų kalba išleisti.

1990 m. suorganizavo baltiečių susitikimą su prezidentu Georgu Bushu vyresniuoju prieš jo susitikimą Maltoje su M. Gorbačiovu. Delegacija informavo JAV prezidentą apie padėtį Baltijos valstybėse ir įteikė išsamų memorandumą „Baltic Policy”. 1990 m. A. Nelsienė išrūpino tuometinei LR ministrėi pirmininkei Kazimierai Prunskienei susitikimą JAV Kapitolijoje su senatoriais ir Senato pirmininkais.

1991 m. „Los Angeles Times” laikraštyje A. Nelsienė buvo paminėta kaip viena įtakingiausių moterų Amerikos visuomenėje.

A. Nelsienė penkerius metus buvo JAV Lietuvių Bendruomenės (LB) Tarybos pirmininkė, apie aštuoniolika metų – JAV LB Vakarų apygar-

dos pirmininkė, Bendro Amerikos lietuvių fondo (BALF) Los Angeles (Kalifornija) vicepirmininkė (1971 m. iki uždarymo 2003 m.), Kalifornijos lietuvių radijo laidų redaktorė, Lietuvių žurnalistų sąjungos narė ir ėjo daugelį kitų pareigų. Jos pastangomis 1993 m. prie Vilniaus universiteto įsteigta Medicinos biblioteka. Dvi kadencijas A. Nelsienė buvo Lietuvos Respublikos Seimo ir JAV Lietuvių Bendruomenės komisijos narė, vieną kadenciją LR Seimo ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenės komisijos narė. Dabar – Pasaulio Lietuvių Bendruomenės Seimo narė ir Kontrolės komisijos pirmininkė.

1998 m. sausio 16 d. Vašingtone JAV prezidento Bilo Clintono ir Lietuvos, Latvijos, Estijos prezidentų buvo pasirašytas Amerikos ir Baltijos sandoris, vadinamas „U.S. – Baltic Charter of Partnership”. Jam gimti taip pat padėjo tik saujelė žmonių. Tai buvo pirmasis dokumentas, kuris nutiesė bendradarbiavimo tiltą tarp Amerikos ir Baltijos valstybių. Prez. B. Clintono pakviesta į Baltuosius rūmus, A. Nelsienė dalyvavo šioje pasirašymo ceremonijoje.

Didžiausia A. Nelsienės idėja ir vizija – 1998 m., remiama BAFL organizacijos, pradėjo rengti Amerikos Kongrese Baltijos valstybių rėmėjų grupę „Baltic Caucus”. Tai Kongreso narių sambūris, kuris rūpinasi šių valstybių reikalais, teikia Kongresui rezoliucijas, remiančias jų laisvę ir saugumą, priima valstybių vadovus ir organizuoja jų susitikimus su JAV valdžios žmonėmis. Angelė Nelsienė kreipėsi į lietuvių kilmės Kongreso narį Johną Shimkus, siūlydama tapti „Baltic Caucus” pirmininku. Jam sutikus, ji tapo koordinatorė tarp Kongreso, BAFL ir baltiškos visuomenės. Taip pat kreipėsi į žmones, kad prašytų savo atstovų Kongrese įsirašyti į šį sambūrį. Rašė straipsnius ir laikraščius „Draugas”, „Dirva”, „Tėvynės žiburiai”, informavo lietuviškas, latviškas, estiškas radijo programas ir spaudą. Didelį darbą atliko „Baltic Caucus” įtvirtinant Pabaltijo šalių nepriklausomybę ir ypatingai didelį postūmį kelyje į NATO. 2004 m., Lietuvos priėmimo į NATO proga, A. Nelsienė buvo pakviesta į Baltuosiuose rūmuose vykusias iškilmes. Ir šiandien „Baltic Caucus” priima Lietuvos, Latvijos ir Estijos prezidentus, Užsienio reikalų ministrus ir visus kitus. BAFL kas mėnesį, o kartais ir dažniau leidžia biuletenį „Baltic Caucus update”, kuriame atsispindi trijų Baltijos valstybių įvykių santrauka. Kongreso narys J. Shimkus dar labai dėkingas A. Nelsienei, kad surado jo lietuviškas šaknis, kelionėje į Lietuvą globojo jo tėvus.

BAFL, kurios vicepirmininke yra A. Nelsienė, vykdo įvairius politinius projektus. Neseniai jų iniciatyva iš steigiamo dėl laisvės žuvusių atminimui Laisvės parko Amerikoje nukeltas Stalino nu-

Nukelta į 8 psl.

Leveno universiteto lietuvių studentų draugijos

ALGIMANTAS KATILIUS

Pabaiga. Pradžia 2011 m. rugsėjo 17 d. „Kultūroje“

Valdybos antrame posėdyje, vykusiame 1910 m. vasario 22 d., pirmiausia nutarta kreiptis į prie Sąjungos prisidėjusias draugijas dėl sumanymo „Draugijos“ žurnale steigti moksleivių reikalams skirto skyriaus. Nutarta, kad atskirų narių priėmimui užtenka Sąjungos valdybai gauti bet kurios Sąjungai priklausančios rekomendaciją. Tokios pat sąlygos ir gaunant pašalpą. Tuo pačiu pabrėžiama, kad Sąjungos valdybos „nenumatyta čia užgauti draugijų autonomiją“. Taip pat nutarta, kad privatūs valdybos narių laiškai, kuriuose paliečiami Sąjungos reikalai, prieš išsiunčiant turi būti perskaityti bent vienam valdybos nariui. Trečias valdybos posėdis įvyko vaikščiojant 1910 m. kovo 18 d. Čia buvo perskaityta „Motinėlės“ atsiųsta ataskaita; nutarta kreiptis į agronomijos studentą Pečkauską, kad prisidėtų prie Sąjungos; paprašyta, kad A. Maliauskis kreiptųsi į kun. Vaitkevičių sutvarkyti reikalus su Varšuvos studentais; Viskanto prašyti, kad pakalbėtų su Lježo lietuviais studentais. 1910 m. balandžio 14 d. posėdyje kalbėta apie informacinį biurą ir apie Krokuvos studentų prisidėjimą prie Sąjungos, ir apie tai pranešti draugijoms. 1910 m. balandžio 18 d. posėdyje nutarta paskelbti apie informacinį biurą, bet taip, kad neišaiškėtų Sąjungos egzistavimas. Kalbėta apie būsimąją Sąjungos suvažiavimą, nutarta dėl pašalpos kreiptis į Ameriką. 1910 m. gegužės 16 d. posėdyje kalbėta, kad negaunami atsakymai iš Fribourgo ir Leveno dėl kroviečių prisidėjimo. Kalbėta apie reikalingumą pakeisti kai kuriuos įstatų punktus, pasitarta apie priėmimą atskirų asmenų.

Tartasi dėl būsimos Sąjungos susirinkimo – dėl vietos ir laiko. 1910 birželio 5 d. posėdyje vėl kalbėta apie būsimą Sąjungos susirinkimą vasarą. Nutarta iki atostogų neduoti raštu ataskaitų apie Sąjungos padėtį atskiroms draugijoms, bet apie tai pranešti per visuotinį Sąjungos susirinkimą. 1910 m. lapkričio 2 d., gruodžio 30 dienos, 1911 m. vasario 9 d. posėdžiuose svarstyta apie laikraščio leidimą, bet apie tai plačiau kalbėsime vėliau. 1911 m. sausio 18 d. posėdyje tartasi dėl programos. Leveno universiteto studentai pasižadėjo parašyti 6 straipsnius. 1911 m. sausio 21 d. posėdyje pirmiausia svarstyti raštvedybos reikalai: nutarta protokolus rašyti ne ant atskirų lapelių, bet į knygą, neminėti pavardžių, vienas iš valdybos narių apsiėmė perrašyti į knygą senuosius protokolus; užvesti atskirą knygą, kurioje būtų registruojama, kokie valdybos raštai yra gaunami ir kokie išeina.

Taip pat svarstyta: „Pereitais metais 22/II buvo nutarta, kad privatiniai Valdybos narių laiškai, ant kiek jie paliečia Saj[ungos] Valdybos reikalų, būtų perskaitoma bent vienam draugui Valdybos nariui. Dabar prašant vienam Valdybos nariui nutarta duoti perskaityti visiems tuos laiškus, ant kiek jie paliečia Saj[ungos] Vald[ybos] reikalus, kas tik norės iš Valdybos narių; bet už tai laiško rašėjas neturi priedermės ieškoti patsai kam skaityti, bet norintieji skaityti laišką, turi patys pasirūpinti atvykti pas laiško rašėją, jo paskirtame laike; jeigu neatvyksta, laiškas išsiunčiama be jų skaitymo“. 1911 m. kovo 12 d. įvyko istorinis valdybos posėdis: „Nutarta atiduoti Sąjungos Valdybą svietiškiems studentams: P. Dovydaičiui, E. Draugeliui, L. Kairiūkščiui, V. Tiškui. Kad tai galėjus įvykdyti nutarta kreiptis į prisidėjusius prie Sąjungos Draugijos. Jeigu V. Tiškus kokioj, nesutiktų, tada

reikia duoti teisę minėtiems trims studentams patiems pasirinkti ketvirtąjį Valdybos narį iš Sąjungiečių tarpo“.

1910 m. liepos 28–29 d. vyko visuotinis Sąjungos narių suvažiavimas. Kaip nurodo Eduardas Turauskas, šis suvažiavimas vyko Kretingoje ir jame dalyvavo keturi asmenys: V. Jurgutis, S. Šultė, J. Galdikas ir Pr. Kuraitis. Suvažiavimo protokole priimti septyni nutarimai.

Per metus iš viso prie Sąjungos prisidėjo 44 nariai. Pagal draugijas ir atskirus asmenis nariai taip pasiskirstė: Fribourgo universiteto draugiją „Rūta“ sudarė 9 asmenys, Leveno universiteto draugiją „Lietuva“ – 6 asmenys, Peterburgo dvasinės akademijos studentų buvo 13 asmenų, Dorpat (Tartu) universiteto du studentai, Halės agronomijos instituto vienas studentas, Insbruko universiteto vienas studentas, Kazanės universiteto vienas studentas, Kijevo universiteto vienas studentas, Krokuvos

universiteto du studentai, Maskvos universiteto du studentai, Miuncheno universiteto vienas studentas, Peterburgo universiteto vienas studentas ir keturi Romos universitetų studentai.

Nuo pat pradžių vienas svarbiausių Lietuvių katalikų studentų valdybos darbų buvo laikraščio išleidimas. Valdybos 1910 m. vasario 22 d. posėdyje nutarta kreiptis į draugijas „dėlei sumanymo įsteigti „Draugijoj“ moksleivių reikalams pašvęsto skyriaus“. Sąjungos valdyba prie laikraščio kūrimo reikalų vėl sugrįžo savo 1910 m. lapkričio 2 d. posėdyje. Šiame posėdyje svarstyta kauniškių laikraščių sumanytas projektas ir nutarta tuo klausimu kreiptis į Maskvos universiteto studentą Pranciškų Dovydaitį, kad jis sudarytų redakciją. Būsimą laikraštį turi redaguoti patys studentai. Apie sumanytą

leisti laikraštį atskirais raštais buvo painformuotos Sąjungą sudarančios draugijos. Rašte Fribourgo „Rūtai“ pažymėta principinė nuostata dėl būsimos laikraščio: „Visų mūsų geistina yra, kad katalikų moksleivijos laikraščio redakcija būtų svietiskųjų studentų rankose“. Dėl to buvo kreiptasi į Maskvos universiteto studentą Pr. Dovydaitį, kuris sutiko redaguoti laikraštį. „Rūtos“ draugijoje laikraščio klausimas buvo svarstomas 1911 m. vasario 5 d. susirinkime. Susirinkimo protokole rašoma: „Šįmet kai kurie Maskvos universiteto studentai, užgauti pirmievių Moksleivių organo ‘Aušrinė’ partyviškumu, arba geriaus sakant – antikatalikiškais straipsniais, vėl pakėlė klausymą apie Katalikų Moksleivių organo įsteigimą. Louvan’iečiai čionai ir atsiuntė ištraukus laiškų Kijevo bei Maskvos universitetų pasaulinių studentų, apie įsteigimą to organo. ‘Rūta’ šįmet ilgai nesvarstydama, karštai pritarė šiam sumanymui, žadėdama šelpti norimą įsteigti laikraštį savo raštais. Nariai pažadėjo atskyrium parašyti: apie ką mano rašyti, kiek ir kelis kartus į metus“. „Rūtos“ draugijos nuomone, laikraštis turėjo būti leidžiamas prie „Vilties“ ir jo pavadinimas – „Moksleivis“. Paskutinį kartą laikraščio išleidimo reikalai Lietuvių katalikų studentų valdybos posėdyje buvo svarstomi 1911 m. vasario 9 d. Čia buvo nutarta, kad moksleivių laikraštis būtų dvigubo formato kaip „Draugija“ ir pusiau sulenktais tilptų į „Draugiją“; priminti „Draugijos“ redaktoriui, kad moksleivių organo redakcija būtų nepriklausoma; prenumeratos kaina metams 1 rb. 20 kap.; susirūpinta laikraščio agitacija ir paskutiniu klausimu svarstyta galimybė įtraukti redakcijos narį į Sąjungos valdybą, kad „išvengus keblumų laikraščio klausime (santykiuose tarp Valdybos ir Redakcijos)“

Lietuvių kultūros draugija „Rūta“, įkurta 1906 m. Mykolo Sleževičiaus rūpesčiu.

Yra išlikusi Pr. Kuraičio ir Pr. Dovydaičio korespondencija su žurnalo „Draugija“ redaktoriumi Aleksandru Dambrausku-Jakštu, kurioje tarp kitų dalykų kalbama ir apie laikraščio atsiradimą. Vienam iš pirmųjų savo laiškų Pr. Kuraitis informuoja A. Dambrauską-Jakštą: „Svarbiausia buvo sužinoti svietiškių studentų nuomonę ir tai tokių, kurie galėtų ir apsiimtų tą organą vesti. Stud. Dovydaitis (iš Maskvos) atsakė prielankiai šiame dalyke, nors jo nuomone su šiuo dalyku per daug skubintis nereikia, reikia rimtai prisirengti, reikia laukti kol ‘Aušrinė’ aiškiai pasirodys priešinga krikščionystei. Kitur studentų, kurie įsteigtų ir apsiimtų tokį organą vesti, mės nežinome. Kreipėmės dėl viso ko į Dorpatą (Tartu) ir į Peterburgą. Atsakymo da negavome. Stud. Dovydaičiui vienam Maskvoje būtų per sunku tuo laikraščiu užsiimti, taigi rūpinomės sužinoti antru atveju, kiek jis tarp maskviečių šiame dalyke turėtų pagelbininkų. Atsakymo da negavome“.

Iš šios citatos aiškiai matyti, kad „Lietuvių katalikų studentų sąjunga“ būsimos laikraščio redagavimą buvo numaciusi patikėti Maskvos universiteto studentui Pr. Dovydaičiui. Toliau laiške nurodoma, kad Pr. Dovydaitis į „Aušrinę“ parašė katalikybę giriantį straipsnį. „Aušrinės“ redakcija tą straipsnį spausdins tik su savo prierašu. Be redaktoriaus paieškos, anot Pr. Kuraičio, ne mažiau svarbu ir tai, kas tą laikraštį skaitys. Būsimų skaitytojų ugdymui reikėtų organizuoti „vidutinius mokslus“ einančius jaunuolius į draugijas. Tik tokiu būdu būtų atsispirta „pirmievių“ kontratacijai. Dėl to reikia ieškoti tokiame darbu vadovų ir tuo studentai rūpinasi. Dar reikia parengti ir visuomenę būsimos laikraščio pasirodymui. Čia reikėtų katalikiškos spaudos parodyti „Aušrinės“ trūkumus „iš nekatalikiškos pasaulėžiūros žvilgsnio“.

Pr. Kuraitis 1910 m. lapkričio 3 d. laiške rašo, kad moksleivių laikraštis „turi jis būti pačios moksleivijos vedamas ir pačios moksleivijos pirmučiausiai rašlaiviškai palaikomas (Pabraukta Pr. Kuraičio. – A. K.)“. Laikraščio redakcija negali būti užsienyje, bet turi būti Rusijoje, laikraščio redaktoriais negali būti kunigai. Jeigu redaktoriui būtų kunigai, tai: „Gaila būtų ir laiko ir truso ir pinigų, nes pasisekimo neturėtų; taip bent prieina spręsti nusižiūrėjus į mūsų moksleivijos psichologiją, atmosferą ir turint omenėje kitų tautų panašių bandymų istoriją“. Taip pat neaišku, ką steigti, ar atskirą laikraštį, ar „Draugijos“ skyrių. 1911 m. vasario 10 d. laiške daugiau aptariami techniniai laikraščio išleidimo klausimai. Pirmiausia pasiūlyta tuo, kad „Draugija“ sutiko priglauti naują laikraštį kaip priedą, ir tikisi, kad „Visą techninę laikraščio pusę gal sutvarkysit patys. Maskviečiai neturi tam laiko; mums esant užsienyje taipgi tai negalima padaryti“.

Pr. Dovydaitis savo laiškuose daugiau svarsto konkrečius būsimos laikraščio leidybos klausimus. Iš pradžių buvo galvota laikraštį išleisti prie „Draugijos“ 49 numerio. Iš tikrųjų, „Ateities“ pirmas numeris kaip „Draugijos“ Nr. 50 priedas buvo išspausdintas 1911 m. vasario mėnesyje. □

MOTIEJUS SMETONA, PREZIDENTO BROLIS

Atkelta iš 2 psl.

Po dviejų savaitių, 1941 metų liepą, užgeso mažosios Aldonos Raštikytės gyvybė. Tai buvo pirmoji tos vietovės tremtinių auka. Jų vis daugėjo. Mažosios laidotuversė dalyvavo dauguma tremtinių, pavyko tą skausmą išsaugoti fotografijoje.

„Nors tada tebuva penkerių metų, tačiau gerai prisimenu tas laidotuves, – sako Meilutė Marytė Raštikytė-Alksnienė. – Į kapines mane nešė ant rankų, pati būčiau ir nenuėjusi, nes nuo bado buvau nusilpusi... Rudenį, kai nukasdavo laukus, dar kapstydavomės dirvoje, ieškodami morkų ar kitų daržovių liekanų, tačiau žiemomis būdavo sunkiausia...”

Šiandien Meilutė ir Laimutė Raštikytės labai brangina nuotrauką, kurioje užfiksuotos mažosios Aldutės laidotuvės. Čia, būryje vaikų su kitais tremtiniais – Jūratė Vaičiūnaitė kartu su broliu Algimantu ir sese Nijole, ištverę tremtį prie Laptevų jūros. Jūratė Marcinkevičienė yra Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos valdybos pirmininko pavaduotoja, gyvena Kaune. Ji mena, kad Smetonų šeima gerbė visi tremtiniai, tačiau tai nepatiko jų kankintojams, tad dažnai kraustydavo į kitą vietą. Taip pat Kupiškėje gyvenantis Julius Skemundris, vilnietė Julija Pėžaitė-Vaicekauskienė, taip pat Meilutė ir Laimutė.

Po metų mirė ir senelis Motiejus (1964–1942). Jį palaidojo nežinomoje vietoje.

1941 metų birželyje, traukiantis sovietų armijai, Elena Raštikienė iš Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo buvo išlaisvinta. Iš Vokietijos sugrįžo ir generolas Stasys Raštikis. Iš pradžių jis dirbo Lietuvos Laikinojoje vyriausybėje Krašto apsaugos ministru, kiek vėliau – Kauno karo muziejuje. Metai buvo sunkūs, šeima liūdėjo dėl vaikų, Elena visur vaikščiojo su vyru, nes labai bijodavo pasilikti viena.

Kai 1944 metais artinosi sovietų armija, abu jie emigravo į Vokietiją, o iš ten – į JAV. Sovietinis saugumas vėl pradėjo purviną žaidimą su vaikų likimais. Likusias tik su močiute Barbora mergaites

1946 metų pavasarį aplankė aukštas, išvaizdus ir gražiai apsirengęs lietuvis saugumietis. „Buvau tada jau baigusi pirmą klasę rusiškoje mokykloje, mokytis norėjau. Padovanojo svečias drabužių, batų, maisto. Pranešė, kad mergaičių tėveliai gyvena Vokietijoje, ragino parašyti jiems laišką, kurį žadėjo perduoti. Patarė prašyti tėvelius grįžti į Lietuvą, pasiimti jas ir gyventi kartu. Po pusmečio, 1946 metų spalį, tas pats žmogus vėl apsilankė Sibire. „Mus gražiai aprenge ir nuvežė į Maskvą, maitino skaniais patiekalais, apgyvendino prašmatniame viešbutyje, vežiojo automobiliu po miestą, aprodė Kremlį ir visur fotografavo. Pagaliau parvežė į Kauną ir apgyvendino pas dėdę A. Smetoną P. Vileišio gatvėje. Kartu su mumis buvo parvežta ir senelė Barbora”, – prisimena Meilutė Raštikytė. Matyt, saugumiečių klasta sugrąžinti į Lietuvą generolą Stasį Raštikį nenusisėkė, nes nutarė Barbora su anūkėmis grąžinti į Sibirą...”

„Atėjo 1948-ieji. Mes gyvenome Aleksote, senelių namuose. Laimutė lankė gimnaziją, Meilutei buvo vienuolika. Mergaitės slapstėsi. 1948 metų gegužės 22-ją visas turėjo prasidėti iš naujo. Prisistatė į močiutės namus, tačiau Raštikyčių nerado. Patūnoję kiek pasaloje, į tremtį antrą kartą išvežė močiutę Barbora, tada turėjusią 94-erius metus, ir jos sūnų Antaną, tą naktį nakvojusį pas ją. 1955 metais ji tremtyje mirė. 1992 metais anūkė Sigutė parsivežė močiutės palaikus į Kauną ir palaidojo Petrašiūnų kapinėse”. (1993 metais iš Los Andželo buvo parvežti ir palaidoti Elenos ir Stasio Raštikių palaikai.)

Stasio Raštikio kapas Petrašiūnų kapinėse.

Elenos Raštikienės bendramokslė kaunietė Ona Salikienė padėjo Laimutei Julijai Raštikytei pasiekti Naująją Akmenę, o iš ten – Šapnagių kaimą. Pavyko, pasinaudojus parapijos bažnyčioje išduotu netikru, bet klebono oficialiai antspaudu patvirtintu gimimo liudijimu tapti Irena Ginčiauskaite (pasivadino močiutės mergautine pavarde). Gavo siuntimą į „Raudonosios vėliavos” (dabar –

Palnosai) kolūkį. Dirbo ten metus, po to perėjo į Žemaitės kolūkį. Buvo sąskaitininke, vyriausiąja buhalterė. Ištekėjo, pakeitė pavardę. Dabar Laimutė Dobrovolskienė gyvena Jonavoje.

Padedant garsiai kauniečių medikų Neniškių šeimai, Meilutė Marija Raštikytė pateko į gydytojos Elenos Šabanaitės namus Žeimelio miestelyje, Pakruojo rajone. Čia Meilutė tapo E. Šabanaitės „brolio dukra”. Liuteronų kunigas Erikas Leijeris parūpino mergaitei naujus dokumentus ir ją pats mokė, neleidamas į mokyklą. Taip Meilutė tapo Marija Nėryte. Turėjo

svajonę tapti gydytoja, tad 1961 metais svetima pavarde ir vardu įstojo į Kauno medicinos institutą. Buvo saugumo siautėjimais kiek sušvelnėję, tad rizikavo prisipažinti gyvenanti svetima pavarde, nuėjo į saugumą. Kažkodėl leido baigti institutą ir net gydytojos diplomą išdavė pagal netikrus dokumentus. Patarė niekam nesakyti, kad ji Raštikytė, nepasakoti savo nutikimų... Taip mergina tapo vaikų gydytoja, ištekėjo, užaugino du vaikus. Dabar Meilutė Marija Alksnienė gyvena Jonavoje.

Pabaiga kitame numeryje

Vardan Lietuvos – kovoti ir nepabūgti

Atkelta iš 6 psl.

biustas ir miestelio laikraštyje buvo rašyta apie Stalino nusikaltimus. BAFL pasisakė prieš Baltijos dugnu tiesiamą Vokietijos ir Rusijos dujotiekį, prieš karinių laivų „Mistral” pardavimą Rusijai. Latvijos prezidentė V. Vyke-Freiberga Amerikos Baltų Laisvės Lygai suteikė aukščiausią Latvijos medalį už nuopelnus jų laisvės atstatymui. Deja, nei iš Lietuvos, nei iš Estijos vadovų nesulaukta jokio atgarsio.

A. Nelsienė priminė 1991 m. sausio įvykius, kai jai esant Vašingtone ir ieškant paramos Lietuvai, paskambino Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininkas prof. V. Landsbergis ir informavo, kad į Parlamentą rieda rusų tankai. Ji tada kreipėsi į Kongreso narį Christoferį Koksą, kuris pažadino visus įtakingus Vašingtone žmones. Vėliau buvo teigiančių, kad prezidentas G. Bushas paskambino M. Gorbačioviui ir sulaikė jį nuo tolesnės agresijos. Taip pat ji buvo prašiusi Kongreso narį Ch. Koksą 1990 m. atvykti į Lietuvą stebėti pirmų laisvų rinkimų, tačiau, negavusi vizų, keturių žmonių delegacija įstrigo keturioms dienoms Berlyne ir tuo metu paskleidė po pasaulį daug žinių spaudoje apie Lietuvą. Į Lietuvą atvyko praėjus dienai po rinkimų.

Savo veiklą derindama su prof. V. Landsbergiu, 1995 m. A. Nelsienė įtikino savo draugą Kongreso narį Ch. Koksą, kad jis pateiktų Kongresui rezoliuciją „HCR-51”, skatinančią Karaliaučiaus demilitarizavimą, sužalotos aplinkos atstatymą ir nuostatą, kad Lietuva, Latvija ir Estija turi teisę pačios nustatyti savo užsienio politiką, įskaitant narystę NATO. Ši rezoliucija buvo vienbalsiai priimta ir įtraukta į Kongreso knygą, kur surašyti visi priimti dokumentai. A. Nelsienės pastangomis JAV dienraštyje „The Orange Country Register”,

išeinančiame milijoniniu tiražu, apie tai buvo plačiai parašyta. Prof. V. Landsbergis šia rezoliucija rėmėsi derybose dėl NATO ir kitose tarptautinėse institucijose. Lygiagrečiai su BAFL Amerikoje veikė ir kitos organizacijos, siekiančios padėti Lietuvai išsivaduoti iš priespaudos.

Kalbėdama apie lietuviybės išlaikymą Lietuvoje, A. Nelsienė pabrėžia, kad jis aktualus buvo visą laiką. Ir tai pirmiausia prasideda nuo šeimos, nes tėvų pareiga įskiepyti meilę Tėvynei, principus, dorybės supratimą. Ji pati nuo 11 metų dalyvavo skautų ir ateitininkų veikloje. Viešnia akcentavo, kad Lietuvoje per penkiasdešimt metų buvo išlaikyta lietuviybė, tačiau apgailėtina, kad dabartinė Lietuvos valdžia neatspindi daugumos gyventojų norų ir vilčių. Jai liūdna girdėti žmonių nusišvilimą teisingumu ir klestinčia korupcija.

Amerikoje vyresnio amžiaus lietuviai patriotai, kurie kovojo ir aukojosi vardan Lietuvos, jau išeina iš gyvenimo. Nelsų šeima užleidžia vietą savo dukroms, kurios ateina mokytojauti į šeštadieninę mokyklą, vadovauja jaunučių ateitininkų organizacijai, paruošia vaikus pirmai Komunijai. Norėtųsi, kad visos lietuvių šeimos įsijungtų į jau veikiančias organizacijas, parapijas ir stiprintų jų veiklą.

A. Nelsienė džiaugiasi, kad jaunimui įdomu sužinoti tragišką Lietuvos likimą, dėl ko jis važiuoja į Sibirą tvarkyti senelių ar prosenelių kapų – visa tai skatina jų patriotizmą ir supratimą, kad Lietuva yra jų tauta ir valstybė. Pati A. Nelsienė 11 metų buvo lietuviškos šeštadieninės mokyklos Amerikoje mokytoja ir teigė vaikams, kad nors jie ir gimė šiame krašte, bet yra lietuviai. Dabar daug užsienio jaunimo stažuoja Lietuvoje ir jos anūkai jau pareiškė norą čia gyventi. A. Nelsienė sako, kad tik patriotizmo jausmas išlaiko tautas per am-

žius. Ir jeigu mes jo neišlaikysime, tai būsime pasmerkti išnykti. O to leisti negalima. Jos tėvai Ciprijonas Barkauskas ir Petronėlė Guogaitė-Barkauskienė bėgo į užsienį nuo Sibiro ir mirties, jos seneliai Uršulė ir Stasys Guogai buvo 1941 m. ištremti į Sibirą ir ten mirė. Senelis Juozas Barkauskas globojo knygnešį Juozą Kanclerį ir platino slapta spaudą.

Kaip sako pati A. Nelsienė, „jūros bangos nuolat skalauja krantą ir per laiko tarpą jį apardo”. Todėl emigrantų išsilaiko pirma, antra, trečia kartos, po to mažėja, jei nėra atnaujinamos jėgos, jei nepapildomos gretos.

Dabar į Ameriką ir kitas valstybes plūsta lietuviai iš Lietuvos ir tai labai didelis skaudulys. Jie yra laukiami Lietuvių Bendruomenėje, tačiau jiems svarbiausia yra finansiniai ir ekonominiai dalykai. Daugelis jų išsiveža kažkokį pyktį Lietuvai ir nenori suprasti, kam reikalinga lietuvių kalba užsienio šalyje. Tik ilgiau pagyvenę supranta, kad jų gyvenimas nėra visiškai laimingas be Lietuvos ir ryšių su ja.

A. Nelsienė apgailestauja, kad plūstant į Europą islamistams, išsilavinusius žmones išvilios iš Lietuvos, o jų vietą užims kitataučiai. Lietuvoje jau žengtas pirmas žingsnis, išbraukiant tautybę iš visų dokumentų, kad nebūtų didelio pasipriešinimo.

Diskusijų metu kalbėta apie patriotinį jaunimo auklėjimą. Prasitarus apie nedarbą, A. Nelsienė papasakojo, kad ji su vyru verslininku Romu Nelsu įkūrė Lietuvoje keletą importo-eksporto firmų. Amerikos lietuviai daug padeda Lietuvai sprendžiant įvairias problemas: atkuriant Vytauto Didžiojo universitetą, finansiškai remiant mokyklas, ligonines, našlaičius, buvusius partizanus, bibliotekas. Surenkamos milijoninės sumos, nors aukotojai gyvena vidutiniškai. A. Nelsienė pasiūlydė pabuvojusi LML draugijoje, pagyrė jos veiklą ir skatino nenuleisti rankų vardan tos Lietuvos. □